

## GÖRÜŞ / OPINION

# 40 Yıl Sonra Foça Koruma Planı Üzerine Bir Söyleşi

## *Foça Conservation Plan, an Interview After 40 Years*

Ömer Hamdi Kırıl,<sup>1</sup> Selçuk Yener<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Serbest Plancı

<sup>2</sup>Şehir Plancısı

**Ömer Kırıl:** Selçuk, 1976 yılında İller Bankası'nda çalışırken beraber başladığımız bir Foça İmar Planı çalışması vardı. Koruma ağırlıklı olduğu için birçok açıdan ilginç bir proje idi. Ben bir süre sonra Bankadan ayrıldım, sen bu projeye devam ettin. Bunun yanında senin 'Tarihi Çevre Koruması' üzerine bir mastır tezin var. Foça deneyimine orada da değinmiştin. Ayrıca yanılmıyorsam bu proje ile ilgili Şehir Plancıları Oda-sının bülteninde çıkmış bir yazın var. Kısacası bu konularda bir şeyler söyleyebilecek konumdasın. Ancak Foça özeline girmeden önce 70 li yılların koruma anlayışını, kurumlarını, mevzuatını vs. kısaca anlatabilir misin?

**Selçuk Yener:** Anıtların ve genel anlamda tarihsel çevre-lerin korunması açısından 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çok önemli bir dönüm noktası, çünkü tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit gibi kavramları getiriyor. Türkiye'deki koruma pratiğini tek anıtsal değerler ölçeğinden çevresel ölçeğe sıçratan hukuksal bir basamak diyebiliriz. Bu kanun çıkana kadar ne ilginçtir ki 1906 tarihli Pa-dişahın imzasını taşıyan Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükte kalmıştır. Hem bu nizamname, hem de 1956 tarihli İmar Kanunu ve ilgili İmar Tüzüğü cami, medrese, okul, kervansaray, köprü, kale surları gibi anıtsal nitelikteki yapıların korunması ile ilgili hükümler içerir.

Bu mevzuatla anıtsal yapılara belli mesafeler içindeki alanlara yapı yaşağı getiriliyordu. Bu hükümler 50, 60 ve 70 li yıllarda birçok yerde 'yeşil alan yaratacağız' gibi gerekçelerle kötüye

kullanılarak anıtlar çevresindeki pek çok güzel sivil mimari örneklerinin, tarihsel dokuların yıkımına yol açmıştır.

Eski Eserler Kanunu, ayrıca, Kültür Bakanlığı'nın, G.E.E.A.Y.K.ın (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun) ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın görevlerini yeniden tanımlıyor ve onlara koruma planları bağlamında önemli yetkiler veriyor.

Bu arada şunu da belirtmeden geçemeyeceğim: Eski Eserler Kanunu çıkmadan önce, 1969 tarihli İmar ve Yol İstikamet Planlarının Düzenlenmesine ilişkin çıkarılmış bir yönetmelik var ve bu yönetmelikte, "protokol bölgesi" kavramı ile tanı-şıyoruz. Amaç, tarihi yapıların yoğun olduğu kentsel alanlar-daki binaları ve sokak dokularını korumak olarak belirtiliyor. Bu anlamda 1970 yıllarının başında İller Bankası tarafından yapılan Urfa İmar Planı başarılı bir örnektir. Belediyesi de planı olumlu karşılamıştır. Diğer örneklerle bakıldığında bu protokol alanlarının genellikle belediyeler tarafından çabuk 'delindiğini' görüyoruz. Buna rağmen söz konusu yaklaşımın daha sonraki yıllarda gündeme gelecek olan "sit alanları" an-layışının ön habercisi olduğu söylenebilir.

Aslında o dönemi daha iyi anlayabilmek için halkın ve beledi-yenin koruma planlarına karşı tutumunu, enflasyonist eko-nomik politikaların körüklediği kat karşılığı yık-yap furçasının kent merkezlerine ve tarihi sitlere getirdiği baskıları, koru-manın finansman boyutunu ve diğer etkenleri de incelemek gerekir.

Geliş tarihi: 13.04.2018 Kabul tarihi: 12.10.2018

Online yayımlanma tarihi: 23.10.2018

İletişim: Selçuk Yener.

e-posta: selcukyener@gmail.com



TMMOB  
Şehir Plancıları Odası



Foça Küçük Deniz kıyısı, 1976

**Ömer Kırıl:** Doğru. Ancak konuyu dağıtmamak adına istersen konuşmayı Foça üzerine yoğunlaştıralım. Bahsettiğin diğer konulara da Foça özelinde değinmekte fayda var diye düşünüyorum. Sene 1976, Gençlik Parkı'nın karşısında bugünlerde yapımı devam eden camii inşaatı altında kaldığı için yıktırılan İller Bankası Genel Müdürlüğü yer alıyordu. Binanın en üst katlarında da İmar Planlama Dairesi vardı. İkimiz de o dairede Ayça Bilsel'in grubunda şehir plancısı olarak çalışıyorduk ve Foça, Yeni Foça ve arasında kalan kıyı bandının imar planlarının yapımı ile görevlendirilmiş değildik mi?

**Selçuk Yener:** Evet. İlk aşamada söz konusu yerleşmeler ve arasındaki kıyı bandı ile ilgili bilgi, belge ve yayınları derledik. Bu kaynaklar bize Foça ve civarının zengin tarihi ve doğal zenginliğinden söz ederken bunların spekülasyon baskıları altında yok olma sürecine girdiğini vurguluyordu. Doğal varlıklarının korunmasına yönelik yaptığımız ilk ön çalışmalardan biri de Foça Yenifoça arasındaki kıyı bandında tescilli tescilsiz bütün hazine mülkiyetindeki arazileri çıkartmak olmuştu. Sit alanlarının saptanmasına yönelik ciddi bir çalışma yapılması gereği ortadaydı. Bu nedenle Kültür Bakanlığı ile ilişkiye geçilerek ortak bir çalışma programı yürütülmesine karar verildi. Biz İller Bankası olarak çalışmaları, sorunlarının karmaşıklığı göz önüne alınarak öncelikle Foça üzerine yoğunlaştıracaktık. İller Bankasından bizim de dahil olduğumuz 6 kişilik bir ekip, Kültür Bakanlığı'ndan uzman arkadaşlar Foça' da 1 ay kadar kalarak yoğun bir anket ve arazi kullanım çalışmaları, derinlemesine görüşmeler, doğa ve kültür varlıklarının envanter ve tespit ça-

lışmalarını öncelikle sivil mimarlık örneklerine, ki bunların hemen hepsi Foça civarından çıkarılan taşlardan yapılmıştı, sokak doku ve cephelerine, sit sınırlarının tespitine yönelttiler. Biz bir yandan mevcut sorunları, verileri saptayıp değerlendiren klasik imar planı ön araştırma çalışmalarını yürütürken, zaman zaman da kentsel sitlerle ilgili çalışmalara katılıyorduk. Özellikle sokak ölçeği benim de senin de ilgi duyduğumuz bir planlama ölçeği idi. Arada bir Emre Madran'ın da olduğu Kültür Bakanlığı ekibi ile masaya oturup bilgi alışverişinde bulunuyorduk. Foça'daki çalışmaların sonuna geldiğimizde kaba hatları ile ne gibi adımlar atılması gerektiği ortaya çıkmıştı.

**Ömer Kırıl:** Ankara'ya döndük ve hızla analiz ve sentez çalışmalarına başladık. Ancak Foça hakkında biraz da tarihsel perspektiften bakıp genel bir bilgi verebilir misin? Bu söyleyişi okuyanları bilgilendirmek adına faydalı olur sanırım.

**Selçuk Yener:** Foça, eski zamanlarda Phokaia diye anılan 12 Lyon kentinden biri. Daha sonra Roma, Bizans, Ceneviz, Saruhan Beyliği gibi değişik kültürlerin yönetiminden geçiyor. 1455 te Osmanlı topraklarına katılıyor. İmparatorluğun son dönemlerinde kasabanın nüfusu 7000 civarında. Bunların çoğunluğu Rum ve diğer etnik kökenli insanlar. 1913 yılında Fransız arkeolog Felix Sartiaux Foça'da kazılar yapıyor ve önemli bulgulara rastlıyor. Şunu da belirtmekte fayda var; Sartiaux'nun 1952 basımlı "Eski Foça: Foça Tarihine Bir Bakış" başlıklı kitabı ile bizim bazı yaşlılarla yaptığımız derinlemesine görüşmeler Foça yerleşmesinin tarihsel gelişiminin anlaşılması bakımından önemli kaynaklar olmuştu.



Foça Küçükdeniz kıyısındaki tarihi doku, 1976



Foça Küçükdeniz kıyısındaki tarihi doku, 1976

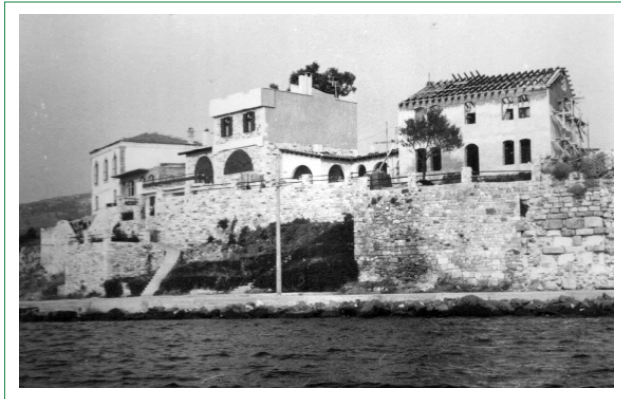
I. Dünya Savaşı ve onu takip eden yıllarda tanık olduğumuz nüfus değişimi politikaları sonucu Türk olmayan etnik gurupların hepsi Foça'yı terk ediyorlar. Kasabada oluşan boşlukların bir kısmı Ege adalarından ve Balkanlardan gelen göçmenlerle doldurulmaya çalışılıyor. Cumhuriyetle birlikte Foça ve yakın çevresindeki tüm stratejik yerler askeri bölge ilan ediliyor. Kasabaya giriş çıkışlar sıkı denetim altına alınıyor. Bunun ekonomik sonuçları çok rahat tahmin edilebilir. Bu sefer yerli nüfus Foça'yı terk etmeye başlıyor. 1945 deki nüfus sayımında ilçe nüfusunun, askerler hariç, 1720 e kadar indiği gözleniyor.

1950 lerin başında askeri yasak bölge uygulaması kaldırılır ve ekonomide yavaş da olsa canlanma başlar. 1951 de Prof. Ekrem Akurgal tarafından yapılan kazılarda eski Phokaia kentine ait önemli arkeolojik buluntular ele geçer. 1960 lı yıllarla beraber turizm eylemleri başlar ve bu hareket 1970 lere gelindiğinde ivme kazanır. Bu eylemler etkisini ya tarihi sivil mimarlık eserlerinin yıkılarak yerine yazlık konut, 3-4 katlı pansiyon, motel yapımı biçiminde ya da koylarda doğal bitki örtüsünü, topografyayı, Foça'nın kendine özgü silüetini bozarak yazlık konut siteleri yapma biçiminde göstermektedir.

1951 senesinde yapılan imar planının ise hemen hemen hiç uygulanmadığını, çok sayıda yapılan plan değişikliklerinin sadece ve sadece bahsettiğim olumsuz gelişmeleri tetiklediğini, kale içindeki arkeolojik alan da bile çok katlı yapılara göz yumulduğunu yerinde gözlemlemiştik.

**Ömer Kiral:** Bu olumsuz gelişmeleri gerçekten 76 yazında yerinde tespit etmiştik. Merkezde ve bunun yanında küçük ve büyük liman dediğimiz kıyı kesiminde çok sayıda tarihi bina olduğunu hatırlıyorum. Sivil mimari örnekleri dediğimiz bu taş yapıların durumları nasıldı?

**Selçuk Yener:** Kültür Bakanlığı'ndaki arkadaşlar korunması gerekli 204 adet sivil mimarlık örneği tespit etmişlerdi. Bunlar daha sonra belirli derecelere ayrılarak tescillendi. Söz konusu yapıların bir kısmı konut, pansiyon veya ticari amaçlarla kullanılıyordu. Ancak önemli bir bölümünün ise sahihsiz ve "salaş"



Kale içi arkeolojik sit alanında 1976 daki yapılaşma

bir görüntüsü vardı. Azımsanmayacak sayıda tarihi yapı boştu veya depo gibi amaçlarla kullanılıyordu. Aslında buna da pek şaşmamak gerekirdi. Önce de belirttiğim gibi bu binaların çoğu, 1920-1950 tarihleri arasında tanık olunan göç ve askeri yasak bölge uygulaması nedeni ile belki de hiç kullanılmamışlardı ve bakımsız kalmışlardı.

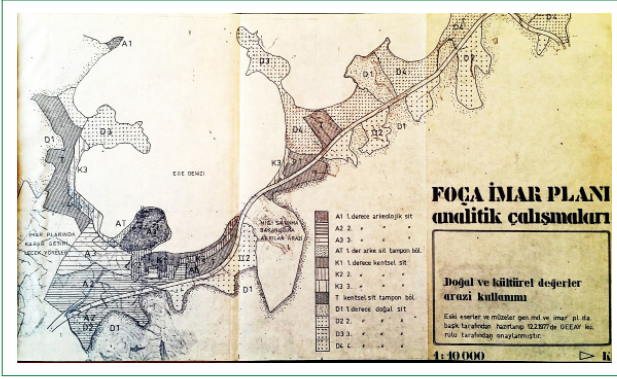
**Ömer Kiral:** Bu olumsuz gelişmeler bizi ivedi önlemler almaya zorladı. Korumaya yönelik kararlar alma ve yeni tür planlar üretme dönemi başlamıştı. Bundan sonra ne tip çalışmalar yapıldı, hangi planlar üretildi?

**Selçuk Yener:** Dediğin gibi hızlı hareket etme gereği ortadaydı. O zamanlar bilinen klasik planlama süreci ve yöntemi dışına çıkılarak ilk etapta 1/5000 ölçekli 'Doğal ve Kültürel Değerler Arazi Kullanımı' planı ile 1/25000 ölçekli 'Foça-YeniFoça Kıyı Bandı Doğal Değerler Arazi Kullanımı' planı hazırlandı ve G.E.E.A.Y.K. tarafından 12.2.1977 tarihinde onandı.

Bu planlama çalışmaları Foça'da gördüğümüz olumsuz gelişmeleri engellemeye yönelik koruma amaçlı kararlardı. Çünkü Foça ve yakın çevresinin çok büyük bir bölümü sit alanları kapsamına giriyordu ve bu alanlardaki her türlü yapılaşma ve plan değişikliği gibi eylemler için imar planı kesinleşinceye kadar G.E.E.A.Y.K görüşü alınma zorunluluğu getiriyordu.



1950 Foça İmar Planı



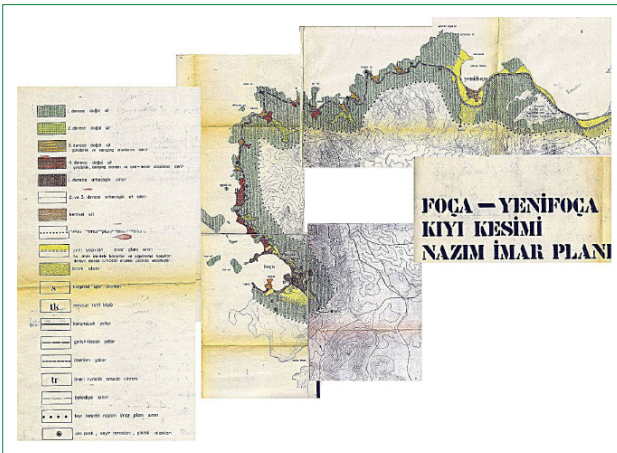
1977 de GEEAYK tarafından onaylı sit alanları

Nitekim İmar ve İskan Bakanlığı, yazlık konut sitesi yapmak amacıyla hazırlanmış bir mevzi imar planını, hazırlamış olduğumuz korumaya yönelik arazi kullanım planlarına aykırı olmasına rağmen onaylamıştı. Ancak G.E.E.A.Y.K tarafından uygun görülen "Foça-YeniFoça Kıyı Bandı Doğal Değerler Arazi Kullanım Planı" uyarınca Bakanlığa itiraz edilerek mevzi planın iptal edilmesi sağlanmıştı.

Bu çalışmaların hemen arkasından hazırlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ön tasarıları, hemen bütünüyle, yukarıda sözü edilen planlarla getirilen korumaya yönelik kararları içermektedir. Ayrıca ayrıntılı olarak çeşitli mekansal kullanım kararları ve yapılaşma koşulları getirmiştir. Benzer biçimde hazırlanan 1/25000 ölçekli "Foça-YeniFoça Kıyı Bandı İmar Planı"da daha önce onanan aynı ölçekli plandan kaynaklanmıştır.

Hazırlanan bu 3 ölçekteki planlar 18.8.1978 de İmar ve İskan Bakanlığı tarafından, 9.9.1978 tarihinde de G.E.E.A.Y.K. tarafından uygun görülerek parafanmıştır.

**Ömer Kırıl:** Yerleşmenin makro formunun üretilmesinde arkeolojik, kentsel ve doğal sitler ile mevcut yerleşmenin



Foça-YeniFoça kıyı kesimi nazım imar planı 1977

arkasından geçirilmesi öngörülen karayolu önemli mekansal eşikleri oluşturmuşlardı. Bu makro formu ana çizgileri ile anlatabilir misin?

**Selçuk Yener:** Planlamadaki ana hedefimiz Foça'nın kendine has tarihi ve doğal özelliklerini koruyarak kasabayı geliştirecek bir imar düzenini sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmak üzere Foça'nın ve yakın çevresinin gelecekteki mekansal yapısını belirleyecek olan kararları 5 farklı kategoride toparlamıştık. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

- **Kesin yapı yasaklı alanlar:** 1.derecede arkeolojik ve doğal sitlerdir. 1.derecede arkeolojik sitleri antik Phokaia kentinin yer aldığı yarımada ile mevcut yerleşme içinde yer alan küçük bir alan oluşturur. 1.derecede doğal sitler ise öneri karayolunun batısında yer alan ve genellikle hazine mülkiyetinde olan tepeliklerdir.
- **Yapılaşması ifraz koşuluna bağlı alanlar:** 2. derece doğal sitler olup öngörülen karayolunun batısında yer alan ve genellikle zeytinlik olan alanlardır.
- **Koşullu olarak turizm açılacak alanlar:** 3. ve 4. derecedeki doğal sitlerdir. Bunlar genellikle mevcut yerleşme dışındaki koyları ve kıyı alanlarını içermektedir. Genellikle özel mülkiyette bulunan bu doğal sit alanlarında konut yasağı getirilmiştir. Bu alanlara sit derecesine göre sadece günübirlik tesisler ve belirli turistik tesisler yapılabilecektir.
- **Koşullu olarak yapılaşma verilen alanlar:** Üç kademeli kentsel sitlerle tampon bölgeleri kapsar. İçerdiği anıtsal ve çevresel sivil mimari örnekleri nedeni ile klasik yapılaşma koşulları dışında daha detaylı ve bir anlamda kısıtlayıcı yapılaşma koşulları getirilen alanlardır.
- **Kentsel gelişmeye açık alanlar:** Klasik yapılaşma koşulları ile her türlü kentsel fonksiyonlara açılabilen alanlardır. Mevcut yerleşmenin arka kesimlerine rastlayan söz konusu alanların bir kısmı 2. ve 3. derecede arkeolojik sit alanları ile çakışmakta olup kentin bu kesimlerinde yapılacak inşaat sırasında İzmir Müzesi'nden ve Foça Belediyesi'nden gözlemci bulunacaktır.

1/1000 ölçekli plan aşamasında üzerinde önemle durduğumuz konulardan biri de yapılaşma yoğunlukları (taban alanı katsayısı ve kat alanı katsayısı) ve bina yükseklikleri idi. Özellikle sivil mimari örneklerinin yoğun olduğu merkez ve onun uzantısı olan küçük liman bandında 2 kat ve bitişik nizam, yerleşmenin güneyindeki büyük limandaki kıyı bandında ise 1 kat ve ayrık nizam getirilmişti. Yeni gelişme alanlarının ise genellikle 2 kat olarak oluşması öngörülmüş, sadece kentin güneyindeki birkaç alanda 3 kat olanağı tanınmıştı. Yeni yapıların yüksekliğinin tescilli tarihi yapılarının saçak kotunu geçemeyecekleri koşulu getirilmişti.

Ayrıca yapı adası, sokak ve meydan ölçeğinde, 1/1000 ölçeğin verdiği olanaklar içinde, kentsel tasarım çalışmaları yapmıştık. Yani sadece makro mekanlar değil, mikro mekanlar da beraberce kafa yordığımız, emek harcadığımız bir konu idi.

Bu çalışmaların sonunda da Kültür Bakanlığı'ndan Emre Madran ve İmar ve İskan Bakanlığı'ndan Remin Biler'in katkısını alarak koruma planının ayrılmaz bir parçası olacak İmar Planı Yönetmeliği hazırlamıştık. Birçok konuyu içeren bu yönetmeliğin detaylarına girmek istemiyorum. Ancak, özellikle yeni yapılacak yapılarda uyulması gereken kurallar çok önem verdiğimiz bir konu idi. Bunlar, kısaca belirtmek gerekirse, Foça'ya özgün tarihi dokunun ve mimarinin önemli öğeleri olan kütle/cephe düzenlemeleri, doluluk-boşluk oranları, pencere/kapı boyutları ve oranları, bina, çatı ve bahçe duvarlarında kullanılacak malzemeler vs. gibi konularla ilgili getirilen yapılaşma koşulları idi. Sözünü ettiğim yönetmelik daha sonraki yıllarda 'Foça Kenti Tarihi ve Doğal Değerlerini Korumaya Yönelik İmar Planı Yönetmeliği' olarak adlandırıldı ve 1/1000 ölçekli imar planının ayrılmaz bir parçası olarak onandı.

**Ömer Kiral:** Biraz da Foça Belediyesi'nin ve halkın tutumu üzerinde duralım istersen. Hatırladığım kadarı ile alınan sit kararlarından, yeni yapılaşmaya kısıtlamalar getiren tasarım ilkelerinden, koylara konut gelişmesine yasak getirerek özellikle günübirlik turizm tesislerine izin veren planlardan pek hoşlanmamışlardı.

**Selçuk Yener:** Çalışmalarımızın başlamasıyla ortada dolaşmaya başlayan "sit" sözcüğü ile beraber Foça Belediyesi'nin olumsuz tavrı açıkça görülmeye başlamıştı. Yerleşmede rantı kontrol edenler Belediye Meclisi üzerinde oldukça etkili idiler. Sözünü ettiğimiz bu kesimin amacı Foça - Yenifoça arasındaki kıyı bandı ve koylarla karayolunun doğusundaki zeytinlik alanları imara açarak parselleyip büyük kentlerdeki orta-üst gelir guruplarına satmaktı. Nitekim bu alanlarda sitelerin, kooperatiflerin tabelaları dikilmeye başlamıştı. Bu alanlar çeşitli derecede doğal sit ilan edilip konut yapımı yasaklanınca tepki gösterdiler.

Foça halkının ise sorunları daha çok kentsel sitelerle ilgiliydi. Korumaya alınan sivil mimarlık örneklerinin önemli bir kesimi orta-düşük gelirli gurupların mülkiyetinde idi. Amaçları bu evleri müteahhite verip çok katlı evler veya motel yaptırmaktı. Zaten bakımsız olan bu taş evler üzerine koruma kararı gelince onlarda tepki koymaya başladılar.

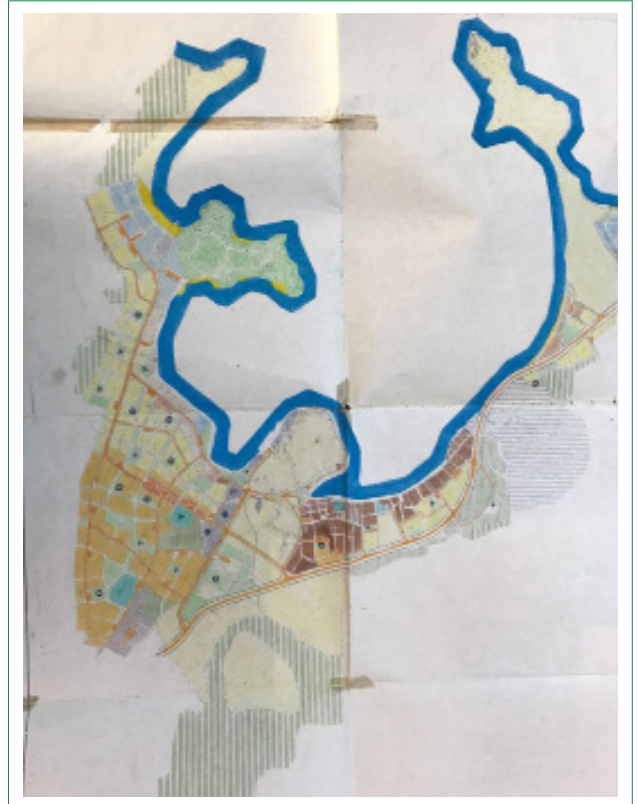
Çalışmaların son aşamasına geldiği dönemde, bu konular, İmar ve İskan Bakanlığı Temsilcisi ve aynı zamanda G.E.E.A.Y.K. üyesi olan Remin Biler'in halka koruma kararları ile ilgili bilgi vermek için Foça'da bir sinemada düzenlenen toplantıda tartışılmıştı. Foça sakinlerinden gelen eleştiriler genellikle korumaya alınan taş yapılar üzerinde yoğunlaşmış, teknik ve parasal yardım yapılmadan bunların korunamayacağı belirtilmişti. Belediye yetkilileri de son birkaç yıl içinde 10 civarında sivil mimarlık örneğinin yıkıldığını bildirmişlerdi. Toplantıya katılan arazi spekülörleri ise koruma yaklaşımıyla hazırlanan planlar aleyhine çok sert eleştirilerde bulunarak toplantıyı sabote etmeye kalkışmışlardı.

1979 yılının ocak ayında Foça Belediye Meclisi, hazırlanan planları reddederek 20 kadar isteğinin yerine getirilmesi koşulu ile planları kabul edebileceğini bildirmişti. Bu karar bizim için sürpriz olmamıştı, beklenen bir tutumdur aslında. Ancak, hukuksal bağlamda, o zamanlar belediyelerin koruma planlarını reddetme/uygulamama diye bir lüksü yoktu. G.E.E.A.Y.K kararları sadece Danıştay kararı ile bozulabiliyordu. Biz yine de belediyenin isteklerini Kültür Bakanlığı'ndaki arkadaşlarla beraber inceleyip, sit ve koruma kararlarının özünü zedeleyenlerini kabul ederek planlarda değişiklikler yaptık.

Bu aşamada ayrıca, yine Kültür Bakanlığı ile beraber, daha önce sözünü ettiğim 'Foça Kenti Tarihi ve Doğal Değerlerini Korumaya Yönelik İmar Planı Yönetmeliği' hazırlandı. Öz olarak 1977 de beraber hazırladığımız İmar Planı Yönetmeliğinin aynısı olmakla beraber bu yeni yönetmelikle bazı konulara daha fazla açıklık getirilmişti.

Kesin tarihlerini hatırlayamıyorum ama 1980 yılı içinde planlar ve İmar Yönetmeliği G.E.E.A.Y.K tarafından karara bağlandı ve İmar ve İskan Bakanlığı tarafından onandı. Foça Belediyesi de planları pek istekli olmamakla beraber kabullenmek zorunda kaldı.

1980 yılı eylül ayındaki askeri darbeden 1983 yılı seçimlerine kadar olan süre, tüm belediyeler için olduğu gibi Foça içinde



İmar ve İskan Bakanlığınca 1981 de onaylanan 1/5000 ölçekli Foça İmar Planı

bir durgunluk dönemi sayılabilir. Daha sonraki yıllarda, özellikle de 1985 yılında çıkarılan İmar Kanunu ile beraber plan yapma yetkisi belediyelere verilince İller Bankası ile Foça Belediyesi arasındaki ilişki koştı.

**Ömer Kıral:** Bu arada bir parantez açıp merak ettiğim bir konuyu sorayım. Sen o sıralarda başladığın tez çalışmada koruma ile ilgili çeşitli Avrupa ülkelerinin deneyimlerini incelemiş ve Türkiye'deki pratikle karşılaştırmıştın. Bunları biraz açar mısın?

**Selçuk Yener:** Fazla gerilere gitmeden 2. Dünya Savaşı sonrasını kısaca anlatmaya çalışayım; Avrupa kentlerinde savaşın getirdiği büyük yıkımlar, ayrıca ülkelerin liberal ekonomiye geçiş çabaları ve bunun sonucu kent merkezlerinde görülmeye başlanan spekülasyon yıkımlar, dikkatleri hızla tarihi kent dokuları üzerine yoğunlaştırmıştı. Avrupa düzeyinde ve ulusal düzeyde birçok kurum bu konuya el atmaya başladı. Bunların içinde en etkili olanı 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi idi. Bu kuruma bağlı alt örgütler 1960 lı yıllarla beraber başlattıkları yoğun kampanyalar, düzenledikleri konferanslar, seminerler, toplantılar ve bunların sonucunda yayınladıkları bildirimlerle çeşitli içerikteki sitlerin korunması konusunu, bunu yapmak içinde bütüncül yaklaşımların gerekliliğini kamu oyunun gündemine soktular. Bu bildirimlerde yerel yönetimlerin ve halkın koruma çalışmaları sürecine katılmasının önemi açıkça belirtiliyor, gerekli finansman yardımlarının yapılması gereği vurgulanıyordu. Yine o yıllarda, söz konusu sitelerdeki değerlerin insanların ortak tarihinin, dolayısıyla kültürel mirasın bir parçası olduğu, bunların korunup geliştirilmesi gereği, sloganlar biçiminde basın, radyo ve televizyon kanalıyla geniş kesimlere duyurulmaya çalışılıyordu.

1977 senesinde, bulabildiğim yayınlardan, çeşitli Avrupa ülkelerindeki başarılı olarak sayılan bazı koruma projelerini incelemiştim. Başarılarının altında yatan ortak özellikleri şunlardı:

- Koruma planı ve arkasından gelen uygulama sürecinde yerel yönetimler çok aktif rol oynuyorlar. Koruma talepleri genellikle yerel yönetimlerden geliyor, edilgen pozisyonda değiller.
- Yerel halkın kurduğu sivil toplum örgütleri, sağıklaştırma kooperatifleri, koruma sürecinin çok önemli halkaları. Bu sivil toplum örgütleri kentlerde yaygın ve etkin çalışıyorlar. Bunlarla her aşamada toplantılar yapıyor, fikirleri soruluyor.
- Yerel yönetimler uygulamayı, genellikle, kurulmasına öncelik ettikleri ve hisse sahibi oldukları bir şirket kanalı ile yapıyorlar. Böylece planlama-uygulama sürekliliği sağlanıyor.
- Merkezi ve yerel yönetimler koruma planlarına ve uygulamalarına önemli parasal kaynak aktarabiliyorlar. Kentin gelişmesi için verilen fonları kent merkezlerindeki kentsel sitelerin korunmasına yönelik olarak kullanma iradesi gösterebiliyorlar.

- Planlamadan etkilenenlere teknik ve mali destek sağlanıyor. Koruma kapsamına alınan mülklerin sahiplerine ve kiracılara hibe, faizsiz kredi ve kira yardımı yapılabilir. Vergilendirmede (gelir ve emlak vergisi, miras harçları vs.) küçümsemeyecek kolaylıklar sağlanıyor. Eski konutlarda oturanlara restorasyon sırasında geçici konut sağlama ve kira yardımı yapmada görülen uygulamalar arasında.
- Koruma bölgelerindeki sosyal dengenin sağlanabilmesi ve buraların tamamen yüksek gelirli eline geçmemesi için düşük gelirliye karşılıksız parasal yardımlar ve kira yardımları yapılabilir.

Kısacası toplumun geniş kesimlerine aşılacak yaygın koruma bilinci, yerel yönetimlerin ve yerel halkın koruma olayını sahiplenmesi ve korumaya ayrılan önemli parasal kaynaklar başarının temel faktörleri olarak gözüküyor.

Saydığım faktörler 1970 lerin Türkiye'sinde pratikte eksikliğini duyduğumuz konular. 'Kültürel miras', 'koruma bilinci' gibi kavramlar, üniversiteler, birkaç meslek odası, Kültür Bakanlığı ve G.E.E.A.Y.K. gibi az sayıda kurumun yayınları veya kararları ile dile getirilen ancak pratikte, yani yerel yönetimler ve halk düzeyinde tam olarak karşılığını bulamamış soyut kavramlar. Bunun yanında 1985 yılında çıkarılan imar kanununa kadar geçen sürede yerel yönetimlerin koruma imar planını yapma ve onama yetkisi yoktu. Proaktif düşünme ve davranma yeteneği kısıtlanmış, birçok açıdan merkezi devlete bağımlı kurumlar durumundalar. Merkezi yönetim ve buna bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kurumlar sadece cami, medrese, kervansaray, kale surları gibi anıtsal yapıların korunmasına yönelik parasal kaynaklar sağlıyorlar. Ancak kentsel sitelerdeki sivil mimari örneklerinin ve doğal sitelerin korunmasına yönelik parasal yardımlar yapıldığına 1970 li yıllarda tanıklık edememiştik. Bu yüzden, Foça örneğinde olduğu gibi, kentsel ve doğal sitelerin korunmasında zorluklarla karşılaşılıyordu.

**Ömer Kıral:** 2011 yılında bir grup arkadaşla beraber Foça'ya gidip birkaç gün orada kalmıştık. Kısa da olsa kent merkezini dolaşıp gözlemler yapmıştık. Bununla ilgili izlenimlerini anlatır mısın?

**Selçuk Yener:** O zaman sivil mimari örneklerinin yoğun olduğu merkezi, küçük ve büyük liman bölgelerini dolaşmıştık. Benim edindiğim izlenime göre söz konusu eski taş yapıların büyük bir kesimi korunmuştu. Ancak yeni yapılan yapıların koruma planının yönetmeliğinde belirlediğimiz yapılaşma koşullarına uymadığını, özellikle cephelerdeki doluluk boşluk oranları ile kapı, pencere oranlarını dikkate almadıklarını gözlemlemiştik. Ayrıca kıyı kesiminde yeni yapılmış yapıların bitişindeki tarihi yapıların saçak seviyelerini aştığını ve en çok 3 kat sınırlamasını ise çekme çatı katı yaparak 4 katlı yapılara dönüştüklerini gördük. Anlaşılan Planın ayrılmaz bir parçası olan koruma yönetmeliği de yeni yapılan planlarla birlikte ortadan kaldırılmış.

Ama her şeye karşın 1970 lerde bakımsız durumda olan bazı tarihi yapıların restore edilerek konut, butik otel, pansiyon, lokanta, ticarethane gibi kullanımlara açıldığını, genelde bakıldığında da küçük ölçekli ama canlı bir kasaba merkezi oluştuğunu gözlemlemiştik. Ancak Kale Bölgesi'ni dolaşırken 1970'li yıllarda ayakta olan Atatürk'ün de içinde kalmış olduğu tarihi Ağalar Konağı'nın neredeyse yok olmuş durumunu görüp üzülmüştük. Böylesine özel bir yapının korunamamış olması kafamızda bir çok soru işareti çağırıştırmıştı. Bu tatsız sürprizlere rağmen izlenimlerimiz genelde olumlu idi.

**Ömer Kıral:** Ben'de doğal sitlerle ilgili bir ekleme yapmadan geçemeyeceğim. 2012 yılında Foça-YeniFoça arasındaki kıyı bandı ve koylarda bir vesile ile gözlem yapma fırsatı bulmuşum ve ilan ettirdiğimiz 4 kademeli doğal sitelerin genel olarak durumunu koruduğunu tespit etmişim. Ege kıyılarındaki bir çok yerleşme her yeri konut siteleri sarmışken bu koylarda öngördüğümüz günübirlik turizm tesislerinin varlığı da beni sevindirmişti.

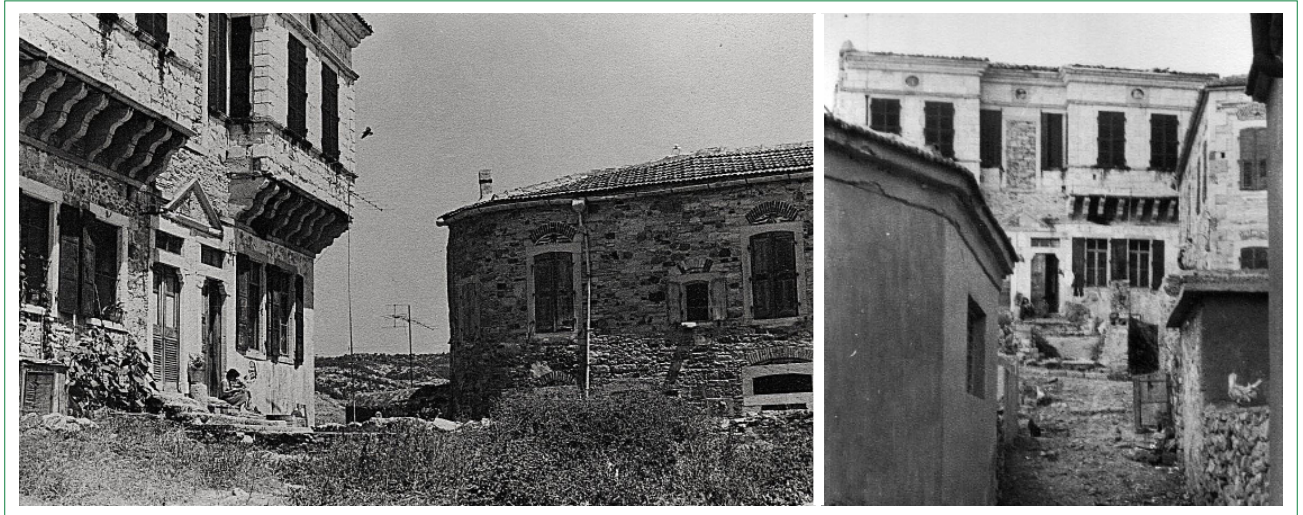
Başka bir deyişle 1976 da ve onu takip eden birkaç yılda, epeyce kafa yorarak yaptığımız çalışmalar, alınan sit kararları ve üretilen planlar birkaç istisna dışında olumlu sonuçlarını vermişti. Peki bu başarı sadece bizim 40 yıl önce yaptığımız planlarla açıklanabilir mi?

**Selçuk Yener:** Bu sonucun alınmasında başka faktörlerin de önemli rol oynadığını sanıyorum. Türkiye'nin 1990 larla başlayıp sonraları giderek hızını arttıran bir sosyal değişim sürecinden geçtiğini düşünüyorum. Ülkemizin metropollerinde ve diğer büyük kentlerinde yaşayan sayıları hiç de azımsanmayacak ve genellikle de iyi eğitilmiş bir kentsoylular sınıfı var. Büyük kent yaşamının baskılarından ve büyük ölçeklerin getirdiği anonim yaşamdan bıkan bu insanlar yeni imgeler, yeni yaşam biçimleri, hayatın daha sakin aktığı küçük ölçekler ve özgün

mekanlar arayışına girdiler. İşte bu bağlamda bütünselliğini korumuş, tarihi yapılar bakımından zengin kasabalar, köyler bu kentsoyluların radarına girmeye başladı. Bir kısmı böyle bozulmamış dokular içindeki gayrimenkulleri ekonomik ve kültürel bir değer olarak algılayınca, eski evleri satın alıp onararak konuta dönüştürdüler, bazıları da bu yapıları onarıp butik otel/küçük otel biçiminde işletmeye başladılar. Bu tip küçük oteller, iş yerleri, konutlar ve genel anlamda bunların oluşturduğu sokaklar ve meydanıklar yerli ve yabancı turistlerin en çok ilgisini çeken, kasabaların kimliğini belirleyen mekanlar haline dönüştüler. Yöre sakinleri ve yerel girişimciler de bu gelişmelerden ekonomik anlamda önemli paylar almaya başladılar. Bu yeni oluşum koruma bilinci açısından önemli bir tetikleyici idi sanırım. Foça'da da benzer değişim ana hatları ile yaşanıyordu.

**Ömer Kıral:** Bahsettiğin ekonomik boyut yanında, değişen yasalara paralel olarak, yerel yönetimlerin olumlu anlamda değişen tutumlarını ve elde ettikleri yeni yetkileri de gözden kaçırmamak gerekir diye düşünüyorum.

**Selçuk Yener:** Katılıyorum. 80 li yılların ortalarından itibaren Türkiye'de katı, hiyerarşik ve bürokratik kamu yönetimi yerini, eski deyimle, adem-i merkezîyetçi, daha liberal bir yapıya bırakmaya başlıyor. Bizim konumuz açısından daha önce değindiğim 1985 tarihli yeni İmar Yasası önemli bir dönüm noktası sayılabilir. Bu yasaya göre Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı yasallaşılıyor ve bunların belediyeler tarafından yapılacağı belirtiliyor. Bu bağlamda, daha sonraki yıllarda, büyük kentlerin bir kısmı koruma amaçlı planlarını kendi bünyelerinde oluşturdukları planlama birimlerine yaptırıyor. Küçük yerleşmeler ise söz konusu planları ihale yoluyla özel bürolara yaptırıyorlar. Bu yeni sürecin özellikle başlarda olumsuz sonuçları da olabiliyor. Örneğin Foça'da, yanılmıyorsam 1986 yılında, belediyeden gelen baskılar sonucunda, Koruma Yüksek Kurulu'nun bazı sit alanlarının sınırında daraltmalar yaptığını ve bu alanların, özel bürola-



Tarihi Ağalar Konağı yangından önceki hali, Foça 1976

ra yaptırılan planlarla yapılaşmaya açıldığını hatırlayabiliyorum. Bunları geçiş dönemi sorunları olarak yorumlamak mümkün olsa da bu tür hataların doğa ve kültür varlıklarının geri dönülmez biçimde yok olmasına yol açtığını biliyoruz. Uzun dönemde, özellikle de 2000 li yıllarla beraber koruma karşıtı belediyeler hariç yerel yönetimlerin koruma konusunda daha bilinçli davranmaya başladıklarını, koruma sürecinin her aşamasında olumlu anlamda aktif roller almaya başladıklarını görebiliyoruz.

Bunun yanında, koruma olayının yasal boyutuna baktığımızda 2004 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çağdaş normları yakalamış, yerel yönetimlere, yöre sakinlerine, sivil toplum örgütlerine, üniversitelere önemli sorumluluklar veren bir yasa. Bakanlığa bağlı olarak oluşturulan Koruma Bölge Kurulları da yukarıda saydığım yerel örgütlerle, meslek odalarıyla yakın işbirliği içinde bağımsız uzmanlık kimlikleriyle koruma çalışmaları yapmaya çalışıyorlar. Ancak bildiğim gibi maalesef son zamanlarda Koruma Kurulları güçlü belediye başkanlarının projelerini gerçekleştirmek için, Ulus Koruma Planının ortadan kaldırılması ve İller Bankası'nın yıkılan tarihi binası örneğinde görüldüğü gibi, tescilli tarihi yapıların tescilini kaldırıp yok olmalarına neden olabiliyorlar.

Ayrıca ülke çapında koruma bilincinin gelişmesinde Tarihi Kentler Birliği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı gibi sivil toplum örgütlerinin rollerini küçümsemek lazım. Bu örgütler, belediye çalışanlarına ve belediye meclis üyelerine yönelik toplantılar, seminerler, kurslar düzenleyerek koruma konusunda eğitim çalışmaları yapıyorlar, yarışmalar düzenliyorlar, kamuoyundaki farkındalığın artmasında önemli katkılarda bulunuyorlar. Ayrıca yerel yönetimlere parasal yardım da yapıyorlar.

Sonuç olarak Foça Belediyesi de bahsettiğimiz bu olumlu gelişmelerden doğal olarak etkilendi. Belediyenin web sitesinde "Bir şiiirdir Foçamız" adlı bölümden yaptığım bir alıntıyı vereyim:

"Foça arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanları bulunması nedeni ile birçok kıyı yerleşim birimine göre daha az yapılaşma gösteren ve fazla bozulmamış bir yerleşim merkezidir. Gelecek nesillere havası, suyu, toprağı kirlenmemiş, gürültüden ve diğer kirliliklerden uzak, temiz, yeşil ve sağlıklı bir çevre bırakmak burada herkesin amacı."

1970 li yıllara göre önemli ve sevindirici bir tavır değişimi denebilir.

**Ömer Kıral:** Söyleşinin sonuna gelmeye başladık. Unutup da eklemek istediğin şeyler var mı?

**Selçuk Yener:** Bir konuya daha değinmeden edemeyeceğim. İnternet ortamında bulabildiğim bilgilere göre Foça, 1990 yı-

linda Özel Koruma Bölgesi ilan ediliyor. 1998 yılında Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı yeniden yapılıyor. 2009 yılında ise Koruma Amaçlı İmar Planı yenileniyor. 2016 yılında da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Foça Özel Koruma Bölgesi Yönetim Planı adlı bir çalışma yapılıyor. Araştırılması gereken konu, bu planların, 80 li yılların başında üretilen planlara göre olumlu veya olumsuz ne gibi değişiklikler getirdiği ve sonuçlarının ne olduğudur. Foça'nın merkezi alanları için genel bir değerlendirme yapabiliyoruz, bunları söyleşi çerçevesinde ele aldık. Ayrıca senin de Yenifoça'ya kadar uzanan sahil kesimi için genel bir izlenimin var. Ancak arkeolojik sitler de dahil olmak üzere tüm bu alanlarda ciddi ve detaylı bir çalışma yapmak gerekiyor. Bu konular, çeşitli bakanlıkların, Foça ve Yenifoça belediyelerinin arşivlerine girilerek ve yerinde yapılacak gözlemlerle araştırılabilir. Çok zaman ve emek gerektiren bu çalışmalar bizim boyumuzu aşar. Benim umudum ve dileğim genç ve meraklı meslektaşların veya akademik kuruluşların ortaya çıkıp, her bakımdan ilginç özellikler gösteren Foça ve çevresini tarihi perspektif içinde ve yeni bakış açılarıyla tekrar ele alıp incelemeleridir.

**Ömer Kıral:** Bu dileğime ben de katılıyorum ve verdiğin bilgiler için teşekkür ediyorum.

**Selçuk Yener:** Ben de teşekkür ederim.

*Bu yazıda sunulan belgeler ve fotoğraflar için bize kişisel arşivini açan ve ayrıca bunların yorumlanmasına da katkıda bulunan meslektaşımız ve dostumuz Ali Vardar'a teşekkür ederiz.*